

İNTERNET VE DEMOKRATİK ALAN

Oğuzhan Bekir Keskin¹

Serkan Büyükçağlar²

Yunan Mitolojisi'nde tanrı Hermes, tanrıların ulaşıdır. Tanrılar arası ve tanrılar ve insanlar arası aracı olan Hermes, aynı zamanda dil ve ifadenin mucidi, yorumcu, yalancı, hırsız ve düzenbazdır. Yorumbilim anlamına gelen *Hermeneutics* (*hermenetik*)'in Hermes'ten gelmesi tesadüf değildir. Sokrates'in söylediğine göre sözler (bunu "ifade"ye de genişletebiliriz) hem açığa vurucu hem de saklayıcı, örtbas edici güce sahiptir. Dolayısıyla ifade aslında hem bir mücadele alanı, hem de aracıdır. Ortak yarar ve yurttaşlık kavramlarının ilk defa kaydedildiği Antik Yunan'da Aristoteles'in insanı *homo politicus* (*politik hayvan*) olarak tanımlaması manidardır. Gerçekten de Antik Yunan'ın kendisinden sonraki hukuki-siyasi literatüre de miras bıraktığı yurttaşlık kavramı, insanın bu niteliğiyle birebir bağlantılıdır. Antik Yunan'ın *siteler* (şehir devletleri) şeklinde örgütlenen siyasi yapılanmasında insan, şehri ilgilendiren işler anlamına gelen politika (*polis işleri*) ile ilgilendiği sürece insan idi. Antik Yunan siyasi yaşamının merkezi olan *agora*, kralların, hükümetlerin -ya da demokrasi söz konusu olduğunda- tüm vatandaşların politika yaptığı yerd. (*Agora* buluşma yeri anlamına gelir, ve Roma'da bunun karşılığı *Forum*'dur. Bu politik alan İnternet *forum*larının da anlaşılacağı üzere isim babalığını yapmıştır.) Antik Yunan ve Roma'da politika insan hayatında öyle merkezi bir yere sahipti ki bu buluşma yerleri siyasi kararların alındığı yer olmakla kalmamış, aynı zamanda askeri, sportif, eğitimsel ve ekonomik merkezler de olmuştur. Öyle ki bugün "aptal" anlamına gelen ve neredeyse bütün batı dillerinde bulunan Yunanca *idiot* kelimesi, "sadece kendisiyle ilgilenen, dış dünyayla -politikayla- ilgilenmeyen" anlamına gelirdi. Kelime aynı mantıkla Latince'de önce sıradan insan, sonra da cahil ve eğitimsiz insan anlamlarına gelmiş ve batı dillerine bu anlamıyla ithal edilmiştir.

Modern okuyucu için politika kavramının insan için bu kadar içselleştirilmesi garip gelebilir, ancak İnternet'in rolü ve dolayısıyla bu çalışmanın konusu tam da bu noktada kendini var edecektir. Gerçekten de Modern Çağ'a kadar yurttaş politikaya, yani ülke yönetimine aktif katılan kişi demektir ve aksi düşünülemezdi. Tarih boyunca yürütülen bütün

¹ Okan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa ve Genel Kamu Hukuku Araştırma Görevlisi

² Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Yüksek Lisans Öğrencisi ve Avukat

haklar mücadelesi de hukuki-siyasi sistemin yönetiminin insanların ortak yararına yürütülmesi mücadelesidir. Bu sınırlı çalışma tabii ki bunun detaylarına girmeyecek, ancak tarihi konteksti oturtmanın zorunluluğu su götürmez. Modern hukuki-siyasi sistemi oturtan "toplum sözleşmesi" fikri, insanların tarihin bir zamanında biraraya gelerek yaptıkları bir sözleşmeyle yönetim hakkını meşru olarak devretmesi fikridir. Modern kuramın ilk temsilcisi olan *Thomas Hobbes*'un ünlü *Leviathan*'ına göre insanlar sınırsız özgürlüklerinin güvenliklerini tehlikeye düşürdüğü fikri dolayısıyla toplum sözleşmesini yapmış, ve yaşamlarını güvenceye almak uğruna bu klasik vatandaşlık haklarından vazgeçmişlerdir. Modern yurttaşlık kavramı da işte bu fikir üzerine kuruludur. İnsan artık *homo politicus* yani siyasi yaşama aktif katılan yurttaş değil, politika yapmayı tamamen yöneticilere bırakmış, edilgen bir yurttaşdır. Hobbes'un bu kuramı daha sonra Locke tarafından genişletilse ve Rousseau tarafından karşı çıkılsa da bugünün modern hukuki-siyasi sisteminin temelinde hala yer alır. Gerçekten de bugünün insanı kendiliğinden *politik* değildir. Hatta politik olmak tehlikelidir. Klasik modern demokrasilerde bile sadece seçim günlerinde ve sınırlı sayıdaki referandumlarda aktif olur ve burada da etkisi hepimizin birinci elden bildiği üzere fazlasıyla sınırlıdır.

Bir adım ileri giderek bu katılımın katılım olmadığı bile iddia edilebilir, bu "edilgen bir katılım"dır, zira modern insan her geçen gün daha da kompleksleşen toplumsal yapıda o kadar apolitik ve edilgendir ki, politika artık gerçekten kamuya ait bir uğraş değil, özel, profesyonel kişilerce "vekaleten" yürütülen bir edimdir. Yine kompleksleşen toplumsal yapının da etkisiyle, -eğer tamamı değilse bile- azımsanmayacak sayıda yurttaş çoğunlukla neye niçin oy verdiğini bilmez. Bu kesinlikle bir elitizm argümanı değildir, insanların politika algısının ve dolayısıyla toplumsal yaşamdaki rollerinin nasıl değiştiğini, pasifize ettiğini açıklamak için kurulmuş bir argümandır.

Ancak hikaye tabii ki bu kadar basit değil. Modern yurttaş her ne kadar siyasi alanını, *forumunu* kaybettiye de, modern insan ne kadar pasifize olduysa, -hatta modernite öncesi anlamıyla *idiot* olduysa da siyasi mücadelenin artık mevcut olmadığı söylenemez. Tam aksine Modern Çağ'ın kompleks toplumsal yapısı, insana her zaman yeni kanallar ve kavramlar da sunuyor. Modern demokrasinin toplumsal ve siyasi edilgenliği STK'lar ile, uluslararası insan hakları organizasyonları ve kurumları ile ve en nihayetinde yeni güçlerle dengelenmeye çalışılıyor.

Bunun tarihi olarak en önemli örneklerinden biri –İnternet'in de atası sayılabilecek- matbaa devrimidir. Gerçekten de matbaanın rolü yukarıda çizilen portre içinde insanın

modern hukuki-siyasi sistemde kaybettiklerini tekrar kazanabileceği, yurttaşı aktifleştirecek bir kapasiteye sahipti, bunu da kısmen gerçekleştirdi. Matbaanın icadıyla birlikte önceden elle kopya edilen kitaplar seri olarak basılmaya başlandı. Bunun en büyük önemiyse kolaylıkla basılan kitapların hem eser yazımını ve basımını yüreklendirmesi, hem de fikirlerin hızlı dolaşımının sağlanmasıdır. Dolayısıyla matbaa ile birlikte dolaşımda öncesine göre hem karşılaştırılmayacak kadar çok fikir varolmuştur, hem de bunlar hızlıca yayılmıştır. Bu durum kendisini Protestan Reformasyonu'nda gösterir. Katolik Kilisesinin istismarlarına karşı savaş açan Martin Luther'in matbaa olmasa çok sınırlı bir çevrede kalabilecek ve böylece alt edilebilecek fikirleri, matbaanın icadıyla aynı dönemlere düşmesi sayesinde hızlıca yayıldı ve büyük bir toplumsal destek kazandı. Bu toplumsal desteğin yarattığı devinimle birlikte de Reformasyon gerçekleşti ve böylece Batı Hıristiyan kilisesinin ikiye bölünmesiyle birlikte Avrupa'nın hukuki-siyasi sistemi büyük bir kuvvetle değişti. Luther'den önce de Luther'le aynı fikirleri savunan birçok din adamı veya filozof yargılanmış, diri diri yakılmışken, matbaa sayesinde Luther yeni bir mezhebin ve sistemin kurucusu oldu.

Matbaanın icadını ve fikirlerin hızlı dolaşımını daha iyi anlamak için güncel bir örnek verilebilir: İnternet ve özelde sosyal medya. Bugün nasıl fikirlerin ve haberlerin dağılması günler içinde değil saniyeler içinde oluyor ve olayların akışı anında etkilenebiliyorsa, matbaa sayesinde de yayılması aylarca, hatta yıllarca sürecek ve belli bir coğrafyaya sınırlı kalacak fikirler, günler, haftalar içinde ve çok daha geniş bir coğrafyaya yayılıyordu.

İnternete gelmeden bir önemli kanal daha belirtilmelidir. Bu da basın, ya da konvansiyonel medya diyebileceğimiz kuvvet. İrlandalı filozof ve politikacı Edmund Burke 1787'de basını yeni bir sınıf (kuvvet) olarak tanımlamıştı. Klasik demokrasinin en kuvvetli karşı argümanlarından biri kişilerin sınırlı siyasi katılımlarında ne kadar "bilgili" ve "bilinçli" olduklarıdır. Yukarıda da değinildiği gibi bu durum elitizm argümanlarına yol açar. Ancak anlatılmaya çalışıldığı gibi burda suç kişilerin kapasitesizliği değil tabii ki, aksine ellerindeki kanalların alınması, pasifize edilmeleridir. İnsanın bilgi edinme ve bilinçlenme kanalları olmaksızın, 4 yılda bir verdikleri oylar ile siyaset kurumuna "vekil"lerine tamamıyla terk etmeleri ve hayatlarında çok nadiren karşılarına gelen referandumlarda verdikleri oyların/kararların bir ölçü olmasını beklemek en iyimser deyişle safdilliktir. Basının klasik rolü, işte en iyi ihtimalle 4 yılda bir karşılarına gelen bu katılım hakkında ve sonrasında gelişen siyasal ve toplumsal olaylarda halkı haberler, programlar vasıtasıyla bilinçlendirmektir. Ancak burdaki aktifleşme de yine birinci elden tanık olduğumuz gibi sorunlu. Medyanın büyük bir pazar olması dolayısıyla belirli bir kesimin elinde toplanması dolayısıyla insanları sosyal ve

siyasi konularda bilgilendirecek ve bilinçlendirecek haberlerin bir elekten geçirilmesi ve manipüle edilmesi ve bununla bağlantılı olarak yine televizyon ve konvansiyonel yazılı basın karşısında insanın salt seyirci ya da okuyucu olarak edilgen kalması.

İnternetin rolü işte tam olarak burda devreye girmektedir. İnternet, matbaanın ve konvansiyonel medyanın sahip olmadığı en temel güce sahiptir: Bu da haberlerin, olguların, fikirlerin bir etkileşim içerisinde yayılması. Yani yayılırken sıradan yurttaşların, insanların da bu sürece dahil olabilmeleri. Yani insanın Modern Çağ'da kaybettiği politikliğini tekrar kazanması. Bu etkileşim, işte Antik Yunan'da temelleri atılan ve modern siyasi-hukuki sistemle kesilen *Agora* fikridir. İnternet alternatif bir formda kişilerin *agorası* yani buluşma noktasıdır. Ancak tabii ki modern siyasi-hukuki sistem ve kompleksleşen toplumsal yapı ve pek tabii ki süregelen dezenformasyon bu geri kazanımın kolay olmayacağını -hatta realist olursak hiç olmayabileceği- anlamına geliyor. Yazının en başında değindiğimiz Sokrates'i burda yeniden hatırlayalım. Söz veya ifade kendiliğinden yararlı ya da iyi bir şey değildir. Hermes'in hem dilin ve ifadenin yaratıcısı hem de yorumun, düzenbazlığın, hırsızlığın ve yalancılığın sembolü olması gibi, İnternet *agorası* da gerçekleri açığa çıkarmak için kullanılabilmesi gibi, gerçekleri manipüle etmek ve saklamak için de kullanılabilir. Sonuçta bu bir mücadele alanı. Ancak herkesin eşitsizliği minimize edebileceği ve tarafını birlikte kurabileceği mücadele alanı. İşte tam da bu yüzden İnternet ve özelde sosyal medya gerçek demokrasinin kurulumu için hayati öneme ve kullanışlılığa sahiptir.

İnternet'i oluşturan kültürel ve teknik özellikler gerçek demokrasinin kurulumunda önemli bir yer teşkil eder. İnternet'in kamusal alanı kurmadaki geri kazanım mücadelesini iyice kavramak için bu sefer İnternet'in yukarıda bahsedilen diğer kanallardan farklı ve özgün konumuna değinmek gerekir.

1957 senesinde SSCB'nin uzaya Sputnik'i göndermesinden sonra başlayan süreçte ABD, Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak Advanced Research Project Agency'yi (ARPA) kurar. 1969'da ilk bağlantı noktaları 4 üniversiteden oluşmuş, 1971 yılına gelindiğinde 15 bağlantı noktasına ulaşılmıştır. 1972 senesinde de Washington'da ARPANET'in ilk başarılı denemesi gerçekleştirilmiştir. Böylece İnternet'in temeli ARPANET ile kurulmuştur. Soğuk Savaş döneminde kurulan ARPANET, olası bir nükleer atağa karşı güvenlik endişeleri taşıdığı zaman zarfında kurulmuştu. O dönemde olası bir saldırıda askeri birimlerin iletişimde kalmasını sağlayacak bir sistem arayışı bulunmaktaydı. bölünerek paylaşılan ağ üzerinde paket halinde iletilmesi sağlanacaktı. Böylece ARPANET'in oluşmasında büyük

önem arz eden paket anahtarlama yöntemi aslında İnternet'in bugünde yapısını oluşturan dağıtılmış ağ yapısını (Decentralized) kuran yöntemdir. Ancak belirtmek gerekir ki ARPA için askeri endişeler ikincil bir önem arz etmekteydi. Üniversiteler çevresinde geliştirilen ARPANET daha çok bilim adamlarının üretim tutkusuyla oluşturulmuş bir yapıyı ifade etmektedir. Üniversite kültürü, ARPANET'in oluşumunda es geçilemeyecek bir öneme sahiptir. ARPANET birbirleriyle iletişim haline olan bilim adamları çeşitli konularda gruplar oluşturarak ARPANET'in gelişimini sağlamışlardır.

İnternet tek noktadan tek noktaya, tek noktadan çok noktaya, sınırsız iletişimi sağlayan araçtır (medium). Bu da kitle yayın organlarının tersine her kullanıcının kendine ait bir dil üretmesine olanak sağlamaktadır. İnternet'i oluşturan kültür ve teknik özellikleriyle İnternet'i ele aldığımızda önümüze çıkan tablo kullanıcıların aktif bir rol oynayarak sınırsız etkileşimde buldukları bir alanı ifade eder. Haber, İnternet ile tek elden yayılan ve kişiyi seyirci olarak konumlandıran durumdan çıkar ve interaktif bir hal alır. Özellikle bloglarda gördüğümüz bu durum her kişinin kendi dilini üreterek bir haber kaynağı oluşturması ve diğer kullanıcıların da bu haberleri tekrar üretebilmesini sağlar. Sınırsız bir kaynak oluşturmaya alan sağlayan İnternet Castells'in dediği gibi demokrasinin güçlendirilmesinde çok önemli bir araç olduğu aşıkardır.

İnternet'in dağıtık yapısı tam da bu noktada önem kazanır. Herhangi bir hiyerarşik düzlem taşımadan her noktanın özerk bir yapıda birbirleriyle anlık iletişim halinde olması kullanıcıların üretilen bilgiye anında ve açık bir şekilde ulaşmasını sağlar. Kişi bu durumda artık seyirci değil, yorumlayan, paylaşılan ve üreten bir kullanıcı haline gelir. Sosyal medya tam olarak bu duruma örnektir. Ancak sosyal medya kavramı zaten altyapısını tam da İnternet'in oluşturan özelliklerden alır. Ancak sosyal medya ile Castells'in belirttiği gibi çeşitli iletişim biçimleri interaktif bir ağ içinde bütünleşiyor. Ya da bir başka deyişle, tarihte ilk kez insan iletişiminin yazılı, sözlü, görsel-ışitsel biçimlerini aynı sistem içinde bütünleştiren bir hiper-text ve meta-dil oluşuyor. Bu hiper-text ve meta dil gerçekten de İnternet'in kendine özgü yapısından kaynaklandığı için aslında hep bir üst yapıya taşıyacak nitelikte bir ilerleme kaydediyor.

Ancak İnternet'i sadece sosyal medya açısından algılamak da son derece yanlış olacaktır. Örneğin son yıllarda oldukça gündemde olan Wikileaks'in saklı olan bilgiyi İnternet aracılığıyla kamusal alana taşınması tam da İnternet'in demokrasiyi açıkça geliştiren bir araç olduğunu kanıtlar. Bununla birlikte yine İnternet üzerinden gerçekleştirilen hacktivizm

eylemleri, yeni toplumsal hareketler bazında kişilerin aktif olarak katılabildikleri bir alanı teşkil eder.

Dolayısıyla İnternet, kamusal alanı yani *Agora*'yı yeniden oluşturma ve insanı çevresinde gerçekleştiren ve hayatını birebir etkileyen siyasal ve toplumsal yaşamda tekrar gerçek anlamda söz sahibi yapma meselesinde kendisinden önceki araçlarda olmadığı kadar güçlü bir mücadele alanı olduğu kadar İnternet'in bu dağıtık, sınırsız ve interaktif yapısı fikir oluşturma ve karar alma sürecinde bilgili ve bilinçli bir kuvvet yaratma aracıdır da. Yine de belirtmeden sonlandırılmamalıdır ki, bu alan ve araç kadar alanın nasıl doldurulacağı ve aracın nasıl kullanacağı süreç içinde belli olacak ve yeni araştırmalara konu olabilecektir.